

Rabih Alameddine

IZDAVAČ
buybook

Radićeva 4, Sarajevo
Tel: + 387 33 550-495
Fax: + 387 33 550-496
redakcija@buybook.ba
www.buybook.ba

buybook

Turinina 7, Zagreb
Tel: + 385 98 232-813
buybook-zg@hotmail.com

ZA IZDAVAČA

Goran Samardžić
Damir Uzunović
Lada Jurković

NASLOV IZVORNIKA

An Unnecessary Woman, Rabih Alameddine
Copyright © 2013 by Rabih Alameddine
Za bh. i hr. izdanje © Buybook

Sva prava pridržana. Ni jedan dio ove knjige ne smije se reproducirati u bilo kojem obliku bez prethodnog dopuštenja izdavača.

PREVOD S ENGLESKOG

Mirjana Evtov

UREDNIKA

Lana Krstić

LEKTURA

Mirjana Evtov

KOREKTURA

Buybook

LAYOUT

Boriša Gavrilović

DIZAJN NASLOVNICE

Aleksandra Nina Knežević

ŠTAMPA

Grafotisak, Grude

Rabih Alameddine

ŽENA BEZ KOJE SE MOŽE

S engleskog prevela Mirjana Evtov

Sarajevo / Zagreb 2014.

Ericu, sa zahvalnošću

Iz svog sela vidim sav svemir koji iko može vidjeti sa
kugle zemaljske,
Znači moje selo nije manje od bilo kojeg drugog komada
zemlje
Jer je moja veličina u onome što vidim,
A ne u mojoj visini.

Fernando Pessoa kao Alberto Caeiro, *Čuvar ovaca*

Čitanje i pisanje knjiga možda su jedan od posljednjih
vidova odbrane preostalih ljudskom dostojanstvu, zato
što nas u krajnjoj liniji podsjećaju na ono na šta nas je
nekad podsjećao Bog, prije nego što je i On ispario u
ovom dobu neumoljivih poniženja – podsjećaju nas da
smo više od sebe samih, da imamo dušu. A i još štošta.

A možda i nisu.

Richard Flanagan, *Gouldova knjiga riba*

Lijek za usamljenost je samoća.

Marianne Moore, u eseju "Da mi je danas šesnaest"

Don Quixoteova nesreća nije mašta, nego Sancho Panza.

Franz Kafka, *Dragi oče: priče i drugi spisi*

Recimo da sam mislila na druge stvari dok sam kosu šamponirala u modro, a mojoj koncentraciji nisu osobito doprinijele ni dvije čaše crnog vina.

Bolje da objasnim.

O meni, prije svega, treba znati ovo: u kući imam samo jedno ogledalo, a i ono je musavo. Sve ostalo čistim savjesno, neki bi rekli kompulsivno – umivaonik mi se besprijevakorno bijeli, bronzane slavine blistaju – ali rijetko se sjetim da očistim ogledalo. Mislim da je i bez konsultovanja Freuda i njegovih mnogobrojnih poslušnika očito da ovdje postoji problem.

I ovu priču započinjem sa slabo osvjetljenim odrazom. U kupatilu imam dvije sijalice od kojih je jedna pregorjela. Usred sam večernjeg rituala pranja zuba, ispred rečenog ogledala, kad najednom oko svoje glave primijetim oreol. U desnoj ruci mi se četkica za zube još uvijek kreće gore-dole i lijevo-desno dok mi lijeva poseže za naočalama za čitanje položenim na stolić pored WC-školjke. Uz pomoć naočala, kad ih konačno nataknem na svoj upečatljivi nos, shvatim da nisam ni s od svetice nego da više nalikujem kraljici majci – doduše, možda je bolje reći kraljici majci na slici zamrljanoj nespretnim potezima gumice za brisanje. Dakle, oreol ni slučajno, modra anomalija je moja vlažna kosa. Na glavi mi bjesni

bitka pigmenata, ovo je trvenje neravnopravnih protivnika. Da bih provjerila postojanost te modrine, dotaknem još uvijek mokru kosu pri čemu uspijem na njoj ostaviti ljepljivu mrlju paste za zube. S pravom se da pretpostaviti da mi višezadačnost nije jača strana.

Nagnem se preko kade i dohvatim juče kupljenu tubu šampona bel argent. Čitam škiljeći, slova su tako sitna da ni naočale ne pomažu. Naravno, oprala sam kosu desetstruko većom količinom šampona nego što sam trebala. Bogata pjena je moja slabost. A slučajno mi ni čitanje uputstava nije jača strana.

Komično. Motiv na kvadratnim bijelim pločicama mog kupatila sklapa se u plave tulipane, skoro u nijansu iste kao moja nova boja kose. Sreća pa to nije plava izraelske zastave. Samo bi mi još to falilo! Kad smo već kod trvenja neravnopravnih protivnika.

Sujeta mi je obično zadnja briga, ne zamara me previše. Međutim, slučajno sam čula kako one tri vještice raspravljaju o pretjeranoj bjelini moje kose. Joumana, komšinica s gornjeg sprata, rekla da je da se ta bjelina da ublažiti šamponima kao što je bel argent. I eto ti sad.

Koliko ja znam, a moguće da kao i obično griješim, svi mi stareći gubimo kratkotalasne kupaste ćelije i stoga nam je plavu boju sve teže uočiti. Zato se i dešava da onoliki ljudi određenih godina imaju kosu s plavičastim preljevom. Njima se čini da im je bez tog preljeva kosa žućkasta, ili čak ružičasta. Jednom je na radiju neki frizer pričao kako je jednu stariju gospođu jedva ubijedio da joj je kosa pretjerano modra. Njegova mušterija je, međutim, ipak odbila da promijeni tu boju. Bilo joj je važno kako njena kosa izgleda u njenim očima, a ne u očima svijeta.

Ja bih se vjerovatno bolje slagala s tom mušterijom nego s tim frizerom.

I ja sam stara žena, ali kratkotalasnih kupastih ćelija još uvijek imam na bacanje. Plavu boju trenutno vidim isuviše jasno.

Neka mi bude dozvoljeno da za svoju rastrojenost ponudim kakvo-takvo opravdanje. Krajem svake godine, prije nego što započnem novi projekat, čitam tek dovršeni prevod. Uradim manje završne ispravke, složim stranice i stavim ih u kutiju. To je dio rituala koji podrazumijeva i ispijanje dvije čaše crnog vina. Ne krijem da je to zadnje čitanje prilika da samu sebe tapšem po ramenu i čestitam si na završetku projekta. Ove godine sam prevela vrhunski roman *Austerlitz*; to mi je drugi prevod W. G. Sebald. Danas sam ga čitala i nešto me, vjerovatno besprimjerno beznađe glavnog junaka, nagnalo da mislim na Hannu, kao da je taj roman, ili moj prevod tog romana na arapski, indukcija u Hannin svijet.

Sjećanje na Hannu, mog jedinog intimusa, nikad mi ne pada lako. Još uvijek je vidim ovdje za kuhinjskim stolom, slistila je sve sa svog tanjura, desni obraz položila na dlan, blago nagnula glavu, sluša ispoljavajući najrjeđi od svih talenata, nepodijeljenu pažnju. Moj glas nije imao doma prije nje.

Za moje sedamdeset dvije godine, ona je bila jedina osoba do koje mi je stalo, jedina kojoj sam govorila i previše – hvalisanja, mržnje, radosti, surova razočarenja, sve zbrda-zdola. Ne mislim na nju onako često kao ranije, ali s vremena na vrijeme mi se pojavi u mislima. Tragovi koje je Hannah ostavila na meni ne mogu se izbrisati.

Nadiruće uspomene, crveno vino, šampon za starije gospođe: dobro promućkate i završite s modrom kosom.

Ujutro ću kosu još jednom oprati, ovog puta dječjim šamponom za pranje kose bez suza. Valjda će plavetnilo bar malo izbljedjeti. Mogu zamisliti šta će sada komšice pričati.

Dobar dio svog odraslog života, još od svoje dvadeset i druge, započinjem svoje prevode svakog prvog januara. Svjesna sam da je to praznik i da većina ljudi želi da ga slavi; većina ljudi neće odabrati da na Novu godinu radi. Jednom sam, listajući partiture Beethovenovih sonata, primijetila da samo njegovo pretposljednje djelo, veličanstveni opus 110 u A-duru, ima u gornjem desnom uglu datum, kao da nam je kompozitor htio dati na znanje da je on na Božić 1821. vrijedno radio. I ja sam se opredijelila na to da radno provodim praznike.

Tokom ovih zadnjih pedeset godina prevela sam manje od četrdeset knjiga – trideset sedam, ako sam dobro izbrojala. Za neke mi je trebalo više od godinu dana, druge se naprosto nisu dale prevesti, a jedna ili dvije ubile se me od dosade – ne knjige po sebi, nego njihovo prevođenje. Knjige su u sebi i po sebi rijetko dosadne, osim memoara američkih predsjednika (Ne, ne, Nixon) – doduše, i memoara Amerikanaca generalno. Zbog sindroma “živim u najbogatijoj zemlji na svijetu a ipak me treba žaliti jer mi je odrastanje obilježeno ravnim tabanima i smrdljivom vaginom ali na kraju ja ipak pobijedim”. Baš!

Knjige u kutije – kutije pune papira, neuvezanih listova prevoda. To je moj život.

Odavno sam se ja prepustila slijepoj požudi za pisanom riječju. Književnost je moj pješčanik. U njemu se

igram, gradim svoja utvrđenja i dvorce, izvrsno se provodim. Ali mi probleme stvara svijet izvan tog igrališta. Tom vidljivom svijetu prilagodila sam se krotko, iako ne baš konvencionalno, da bih se bez suvišnih neugodnosti mogla povući u svoj unutrašnji svijet knjiga. Proširujući ovu pješčanu metaforu, ako mi je književnost pješčanik kao igralište, onda mi je realni svijet pješčanik kao sat – i zrno po zrno ističe. Književnost mi daje život, a život me ubija.

Doduše, život ubija sve nas.

Ali to je tegobna tema. A ja se večeras osjećam živom – živom po modroj kosi i crvenom vinu. Bliži se kraj godine, i početak nove. Godina je mrtva. Živjela godina! Započecu s novim projektom. Ovo je najzujbudljivije doba godine. Ne obraćam pažnju na božićne ukrase koji odjednom bogato rode u raznim kvartovima mog grada, ni na svjetla kojima se dočekuje Nova godina. Ove godine Noć Ašure pada gotovo u isto vrijeme, ali baš me briga.

Neka se ljudi bičuju do pomame pamćenja. Naricanje, bičevi, krv: mene izdaja Huseina ne tangira.

Neka se mase u čast rođenja svog spasitelja prekričaju zlatom, tamjanom i Chanelom. Meni su trivijalnosti ništa.

Početci su bremeniti mogućnostima. Da ne znam koliko uživam kad završim neki prevod, ipak je radost početaka ono što me prožima do srži. Ritual priprema: izdvajanje dviju verzija – francuske i engleske – odabrane knjige, pa onda papira, sveske koja će se popuniti bilješkama, grafitnih olovaka 2B i šiljala i Pearlove gumice za brisanje, hemijskih olovaka. Čišćenje čitaonice, brisanje stola, usisavanje zavjesa i prastare teget plišane fotelje s čijih naslona za ruke vise zapletene rese. Na dan po-

stanka, prvog januara, jutro započinjem ceremonijalnim kupanjem, obredom ribanja i pročišćenja, nakon čega upalim dvije svijeće za Waltera Benjamina.

Neka bude svjetlo, kažem.

Da, jesam malčice opsesivna. Nisam žena religiozna, moja vjera je ovo.

Ove godine, međutim, po prvi put nakon dužeg vremena, nisam sigurna s kojom bih knjigom radila. Ove godine, kao nikad ranije, možda počnem prevoditi s modrom kosom na glavi. A-joooj.

Odabrala sam nedovršeni roman Roberta Bolaña, 2666, ali još uvijek me more sumnje. Preko devet stotina strana u obje verzije ne predstavlja jednostavan pothvat, a ni kratkotrajan. Trebaće mi najmanje dvije godine. Da li da se upuštam u tako dugoročne projekte? Trebam li uzeti u obzir svoje godine? Pri tome ne mislim na umiranje. Dobrog sam zdravlja, a u mojoj porodici su žene dugovjeke. Mater mi još uvijek ljudi.

Te recimo ovako: još uvijek ne oklijevam da banane kupujem zelene, ali nekako sam sva usporenija. 2666 je veliki zalogaj. Za *Divlje detektive* trebalo mi je devetnaest mjeseci, a ne vjerujem da mi je radni učinak isti kao onda. Zato sam neodlučna.

Da, dobrog sam zdravlja; stalno se moram podsjećati na to. Prošle sedmice mi je doktor, na redovnom dvogodišnjem ljekarskom, tvrdio da sam čeličnog zdravlja. U pravu je, naravno, i ja sam zbog toga zahvalna, ali bilo bi tačnije da me uporedio s hrđavim čelikom. Osjećam se oksidiranom. Šta je ono Yourcenarka, kao Hadrian, napisala o ljekarima? "Čovjek se ne bavi medicinom više od trideset godina bez neke vrste obmanjivanja." A moj ljekar radi i duže od toga. Zajedno smo ostarjeli. Rekao

je da mi je srce u savršenom redu, ali pritom je skrivao lice iza kompjuterskog ispisa mojih nalaza. Čak ni ja, ludistica, već godinama ne viđam tako arhaične perforirane ispise. Nema sumnje da je njegov mobilni telefon, blackberry položen na stolu pored njegovog lijevog lakta, najnoviji model, što mora da nešto znači. Ja ga, na primjer, nemam. S druge strane, meni telefon ni ne treba, a kamoli pametan telefon; mene niko ne zove.

Bez sažaljenja ili neiskrenog saosjećanja, molim. Nisam to rekla samosažaljevajući se što me niko ne zove ili, gluho bilo, da bi me neko žalio. Niko me ne zove. To je činjenica.

Sama sam.

Sama sam odabrala da budem sama, iako nisam imala baš previše opcija. U ono doba bejrutsko društvo nije bilo naklonjeno razvedenicama bez djece.

Ali eto, spavam onako kako sam prostrla: jednostavno, udobno i primjereno, usudim se reći.

Bilo mi je četrnaest kad sam započela svoj prvi prevod, dvadeset suhoparnih stranica udžbenika iz prirodnih nauka. Te godine sam se zaljubila u arapski – ne u govorni dijalekat, da se razumijemo, već u klasični jezik. Koji sam, naravno, učila još od ranog djetinjstva, zajedno s engleskim i francuskim. Ali jedino su nam na časovima arapskog stalno govorili da se ovaj jezik, najteži od svih, ne može svladati te da se ne nadamo, koliko god učili i vježbali, da bismo ikad mogli pisati kao al-Mutanabbi ili, božeprosti, vrhunac jezika, sam Kur'an. Nastavnici su indoktrinirali učenike onako kako su i sami u mladosti bili indoktrinirani. Naprosto nema šanse da ne podbacimo kao Arapi, to nam je izvorni grijeh.

Čitala sam Kur'an i učila napamet ogromne odjeljke, ali sve to učenje me nije uvelo u magiju jezika – prinudno učenje i magija protivnici su po prirodi stvari.

Bilo mi je sedam kad sam otišla na prvi čas Kur'ana. Učiteljica, jedna krupna mucavica s naočalama, prestajala je mucati čim počne učiti Kur'an; pravo čudo, tvrdili su ostali učitelji. Čitavog ga je pohranila u memoriji i, dok je učila, oči su joj blistale, pokrivena glava joj se njuhala na drhtavom vratu a štapić za pokazivanje kovitlao ispred nje. Mi iz prvog reda pokrivali smo oči kad god se štapić isuviše približi – i dan danas, ako sjedim na prednjem sjedištu auta a vani pada kiša, strahujem da će mi brisači izbiti oko. Učiteljčin štap samo se činio opasnim, ali nije on bio sredstvo kojim nas je utjerivala u šišu. Kad pogriješimo, kad neka djevojčica zaboravi jednu riječ ili se ne može sjetiti stiha, učiteljici bi se obrazi grčili i žarili i uspijala bi usnama; pozivala je to dijete da izađe pred tablu i ispruži ruku, i odmjeravala kaznu najbezazlenijim od svih oruđa, spužvom za brisanje table. Boljelo je više od svake inkvizitorske sprave za mučenje.

Kao da prisilno memoriranje Kur'ana, prisilno memoriranje bilo čega, nije dovoljna kazna.

“Slušajte ove riječi”, opominjala je, “slušajte ovo majstorstvo. Osluškujte ritam, čujte poeziju.”

Kako da čujem kad sam ili bila ili strahovala da ću uskoro biti u strašnim bolovima?

“Jezik Kur'ana je njegovo čudo”, običavala je reći naša učiteljica.

Valja imati na umu: da bi ga izdigao iznad svih ljudi, Bog je poslaniku Mojsiju podario čudo kojim će zasjeniti svoje savremenike. U Egiptu onog doba čudotvorci su bili sveprisutni, pa su sva Mojsijeva čuda uključivala

najmaštovitije mađije: štapove u zmije, rijeku u crvenu krv, Crveno more ustranu. U vrijeme poslanika Isusa carevala je medicina. Isus je liječio gubavce i podizao iz mrtvih. U vrijeme našeg Poslanika na cijeni je bila poezija, i Bog je Muhammeda, nepismenog čovjeka, obdario čudom nenadmašnog jezika.

“To je naša baština, naše nasljedstvo – to je naša magija.”

Onda nisam slušala. Učiteljica je strahom istjerala vjeru iz srži mog bića. Nije me bilo briga što Kur'an ima desetine riječi za prirodne vodene mase, što koristi ritmove i rime koje nikad dotad niko nije čuo.

U odnosu na jezik i stil Kur'ana, stil i jezik ostalih svetih knjiga izgledaju djetinjasti. Priča se da je Maré-chale de Luxembourg, zavirivši u Bibliju, uzviknuo: “Ton je apsolutno zastrašujući! Šteta što je Duh Sveti imao tako loš ukus!”

Ne, Kur'an bih još i mogla ismijavati zbog djetinjasto imperativnog sadržaja, ali ni u kom slučaju zbog stila.

Na kraju mi je oči otvorila poezija; poezija mi se, a ne Kur'an, urezala u mali mozak – poezija, ono lapidarno. Nisam sigurna da je otkrivanje ljubavi neminovno prefinjenije od otkrivanja poezije; a ni senzualnije, kad smo već kod toga.

Pamtim pjesnika koji je zapalio plamen: Antara, pjesnik-ratnik, crn kao noć. I sjećam se šoka izazvanog oživljavanjem ukletog jezika.

*I tebe se sjetim dok su koplja tolila žeđ
U meni i s bijelih mačeva kapala moja krv
Pa sam žudio da poljubim sječiva koja su mi
Iz sjećanja dozvala sjaj tvojih nasmijanih usta.*

A moguće da je to ipak bio Imru' al-Qais. On i Antara su mi najdraži od sedam pjesnika uključenih u legendarne Viseće ode.

*A vidite li, prijatelji moji, kako sijevnu munja dok mi
ovdje stojimo žalosni?*

*Gledajte to bljeskanje, kao munjeviti pokret ruku,
usred sve gušćih oblaka.*

*Nebeski sjaj blista kao lampe redovnika kad im on
fitilje dobro natopi uljem.*

*Sjeo sam sa svojim drugovima i posmatrao sijevanje
munja i dolazak oluje.*

Taj jezik – sve vrijeme ga slušamo. Voditelji dnevnika govore klasični arapski, kao i neki političari, nesumnjivo i nastavnici arapskog, ali ono što izlazi iz njihovih usta zvuči čudno i izmješteno u odnosu na naš organski libanski jezik, naš domaći, narodni dijalekat. Televizijski i radio spikeri zvuče mi čudno. Za razliku od one rane poezije, pjesama koje su čista alhemija, nešto čudesno. Te pjesme su mi otčepile uši, otvorile svijest, kao cvjetove u vodi.

A ipak moj prvi prevod nije bila pjesma nego dvadeset suhoparnih stranica. U mojoj školi su prirodne nauke predavali na francuskom. Rijetko je koja bejrutska škola koristila arapski za fiziku, hemiju i matematiku, u svim tim školama osnovni plan i program oduvijek je bio konformizam. Valjda se smatra da arapski nije jezik logike. Vjerovatno se i sad prepričava vic koji je kružio dok sam ja bila dijete: udžbenici geometrije u Saudijskoj Arabiji definišu paralele kao dvije linije koje se nikad ne dotiču osim ako Bog po svojoj mudrosti to ne odredi.

Tih dvadeset stranica bile su plod moje radoznalosti, htjela sam se sama uvjeriti. I moj prvi prevod zvučao je čudno i izmješteno.

S narednim prevodima išlo je bolje, bar se nadam.

Pod *bolje* mislim da mi je potpisati prevode bilo manje neprijatno nego na samom početku.

Otac me nazvao Aaliya, plemenita, uzvišena. Baš je volio to ime a, kako su mi stalno ponavljali, mene još i više. Ja se ne sjećam. Preminuo je samo što sam prohodala, par sedmica prije mog drugog rođendana. Mora da je bolovao jer je umro ne oplodivši moju majku još jednom kao što je bio red i kako se očekivalo, tim više što sam ja žensko i prvo dijete. Moja zemlja se krajem 1930-ih još uvijek pokušavala izvući iz četrnaestog vijeka. Nisam sigurna da joj je to ikad u svemu uspjelo. Mom ocu je bilo devetnaest kad se oženio a dvadeset jedna kad je umro, majka mi je ostala udovica u osamnaestoj. Trebalo je da provedu zajedno eone. Ali nije bilo suđeno.

Šta da se radi s mladom udovicom? Szavane su dvije porodice. Porodica moje majke, ubijedena da će hraniti jedna usta manje, sad se našla s još dvoja. Priča se da je moj djed po majci dao naslutiti da smatra da im je podvaljen neispravan model. Porodice su odlučile da će se mlada udovica udati za svog djevera i pokušati još jednom, osim što ovog puta neće dobiti miraz, svoj svadbeni poklon. Tri mjeseca nakon što je preminuo moj otac – tri mjeseca propisana vjerskim propisima – moja majka je ponizno klečeći pred šaikom gledala kako njen otac i njen drugi muž potpisuju ugovore.

S vremenom sam dobila petero polubrača i polusestara; ni s kim se od njih nisam zbližila. Šestero djece,

jedna soba, na podu tri uska kvrgava dušek; noću majstorstvo borilačkih vještina u horizontali, ujutro svi zjevaju, puni masnica.

Moj čika otac je bio ljubazan, ako i ne naročito nježan i pristupačan. Svojoj djeci nije poklanjao mnogo pažnje, meni još manje. O njemu se ne sjećam gotovo ničega. Nemam njegovih slika, pa je u mom sjećanju njegovo lice uvijek zatamnjeno. U svakoj evokaciji uspomena iz djetinjstva, očuhovo lice je najmanje jasno, najviše izvan fokusa; kad mislim na njega, oči mog sjećanja imaju katarakt.

Njegova jedina osobitost bilo je ustrajno puštanje gasova, što nije ni pokušavao kontrolisati. Ručkovi i večere, dok je porodica sjedila na podu oko njega, bili su nepodnošljivi. Dječaci su bili oduševljeni kad on pusti vjetar, ali ja sam nakon toga jedva uspijevala jesti. Biće da sam zato i ostala mršava cijelog svog života. I dan danas mi se želudac prevrće od izvjesnih vrsta ljudskog zadaha.

Na samrtni je, jedne noći opijene cvrčcima, dok je cijela porodica sjedila u njegovoj sobi, pozivao djecu da ih obdari konačnom mudrošću; pozivao je jedno po jedno dijete ali je svoju najmlađu kćer i mene zaboravio. Najmlađa kćer je bila očajna i svi su je tješili. Sjatile se oko nje, gugutali joj, utušili je umirujućim maksimama, dodavali joj svoje maramice. Mene to nije pogodilo i niko me nije tješio. Niko mi nije dao maramicu, čak ni papirnatu. On mi nije ponudio nikakvu mudrost, ni on ni bilo ko drugi od porodice.

Ja sam slijepo crijevo porodice, sasvim bespotreban dodatak.

Udali su me kad sam napunila šesnaest, nedozreli me išćupali iz škole, mog jedinog doma, i darovali

prvom neudvornom udvaraču koji se pojavio na vratima, čovjeku neuglednom i stasom i duhom. Za jednu adolescentkinju nema neugodnije institucije od braka. Uselili smo u ovaj stan i trebalo je manje od četiri godine da muž stane pred mene i izdeklamuje, sve po zakonu, najstimulativniju od svih rečenica: "Puštam te." Ništa mu u našem braku nije pristajalo tako kao razvod.

Taj impotentni insekt izašao je odavde i ovaj parket nikad više nije osjetio njegov korak. Mlada kakva sam bila, nisam pustila ni suze. Uradila sam ono što je bilo u skladu s mojom prirodom. Čistila sam i ribala i brisala i dezinficirala sve dok od njega nije ostalo ni traga, ni mirisa, ni najmanje dlačice, ni nagovještaja. Izvukla sam iz zida eksere na koje je kačio svoj musavi šešir i smrdljive lule za koje je bio uvjeren da ga čine otmjenim. Prihvatila sam se igle i konca i na tableticima popravila svaku rupicu progorenu žarom njegove lule. Mrežu za komarce potopila sam u varakinu.

Nisam čekala da njegov miris nestane sam od sebe. Sastrugala sam ga.

Prije nego što je napustio ovaj svijet, mlitavi komarac s neispravnim rilom ženio se još dva puta ali nije imao djece.

"Ženo, puštam te." Naravno, mogao se on oženiti i pored mene pa u naše trošno gnijezdo dovesti i drugu ženu. Ali u Bejrutu čak ni onda nije bio običaj imati više od jedne žene. On bi u cijelom komšiluku bio jedini s dvije žene ali, da je htio, mogao je i to.

Moja majka je očekivala da budem zahvalna. On me može odbaciti kao najobičnije smeće, može me tretirati kao puki potrošni otpadak svog rebra, a ja da budem